

1 | Η φύση και η διαδικασία της κοινωνικής έρευνας

Περιεχόμενα κεφαλαίου

Εισαγωγή	28	Δειγματοληψία μονάδων ανάλυσης	35
Τι σημαίνει «κοινωνική έρευνα»;	28	Συλλογή δεδομένων	36
Γιατί κάνουμε κοινωνική έρευνα;	28	Ανάλυση δεδομένων	37
Το πλαίσιο των μεθόδων κοινωνικής έρευνας	29	Συγγραφή	38
Στοιχεία της διαδικασίας κοινωνικής έρευνας	32	Τα σκαμπανεβάσματα της κοινωνικής έρευνας	40
Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας	32	Βασικά σημεία	42
Έννοιες και θεωρίες	32	Ερωτήσεις για επανάληψη	42
Ερευνητικά ερωτήματα	34		

Επισκόπηση κεφαλαίου

Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να εισαγάγει τους αναγνώστες σε μερικά θεμελιώδη ζητήματα σχετικά με τη διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας. Θα αρχίσουμε διευκρινίζοντας πρώτα τι εννοούμε με αυτόν τον όρο και ποιοι λόγοι μάς οδηγούν στη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας. Στη συνέχεια, ο κύριος όγκος του κεφαλαίου αφιερώνεται στα εξής τρία πεδία:

- Το πλαίσιο των μεθόδων κοινωνικής έρευνας. Εδώ περιλαμβάνονται ζητήματα όπως ο ρόλος της θεωρίας στην κοινωνική έρευνα, ο ρόλος των αξιών και ιδιαίτερα των ζητημάτων δεοντολογίας στην ερευνητική διαδικασία, η σημασία των βασικών παραδοχών μας σχετικά με τη φύση του κοινωνικού κόσμου και του τρόπου μελέτης του, καθώς και οι τρόποι με τους οποίους υπεισέρχονται πολιτικά ζητήματα στην κοινωνική έρευνα.
- Τα στοιχεία της ερευνητικής διαδικασίας. Ολόκληρο το βιβλίο είναι αφιερωμένο στα στοιχεία της κοινωνικής έρευνας, όμως εδώ δίνεται μια πρώτη περιγραφή των ουσιαστικών σταδίων της. Διακρίνονται τα εξής στοιχεία: επισκόπηση βιβλιογραφίας, διατύπωση εννοιών και θεωριών, διαμόρφωση ερευνητικών ερωτημάτων, δειγματοληψία, συλλογή δεδομένων, ανάλυση δεδομένων και λεπτομερής περιγραφή των ευρημάτων.
- Τα σκαμπανεβάσματα της κοινωνικής έρευνας. Αυτή η ενότητα αναγνωρίζει ότι συχνά η κοινωνική έρευνα δεν εκτυλίσσεται ως απλή γραμμική διαδικασία και ότι οι ερευνητές μπορούν να βρεθούν αντιμέτωποι με διάφορα απρόοπτα και απρόσμενες δυσκολίες. Ταυτοχρόνως, επισημαίνεται ότι η εξοικείωση με τη φύση και τις αρχές της ερευνητικής διαδικασίας είναι αποφασιστικής σημασίας προκειμένου να διέλθει κανείς το απροσδόκητο.

Θα πραγματευτούμε λεπτομερέστερα τα ζητήματα που εμπίπτουν στα συγκεκριμένα πεδία σε επόμενα κεφάλαια· εδώ απλώς προσφέρεται στους αναγνώστες η δυνατότητα να διαμορφώσουν μια πρώτη εικόνα.

Εισαγωγή

Το παρόν βιβλίο ασχολείται με τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικοί ερευνητές ασκούν την τέχνη τους. Ασχολείται δηλαδή με τις προσεγγίσεις που εφαρμόζουν οι κοινωνικοί ερευνητές κατά την εκπόνηση της έρευνας σε όλα τα στάδιά της – στη διατύπωση ερευνητικών στόχων, στην επιλογή ερευνητικών μεθόδων, στην εξασφάλιση συμμετεχόντων για την έρευνα, στη συλλογή, ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων και στη δημοσιοποίηση των ευρημάτων. Η κατανόηση των μεθόδων έρευνας είναι σημαντική για διάφορους λόγους, εκ των οποίων δύο ξεχωρίζουν. Πρώτον, ελπίζουμε ότι θα βοηθήσει τους αναγνώστες να αποφύγουν κάποιες από τις παγίδες που ανακύπτουν όταν σχετικά άπειροι ερευνητές αναλαμβάνουν να εκπονήσουν κοινωνική έρευνα, όπως είναι η αποτυχία συνδυασμού των ερευνητικών ερωτημάτων με

τις μεθόδους έρευνας, η διατύπωση αμφίσημων ερωτήσεων στα ερωτηματολόγια και η ανάμειξη σε δεοντολογικώς αμφίβολες πρακτικές. Αν πρόκειται να αναλάβετε ένα ερευνητικό εγχείρημα, είναι απαραίτητο να καταρτιστείτε στις ερευνητικές μεθόδους, όχι μόνο για να διασφαλίσετε την τήρηση των ορθών διαδικασιών αλλά και για να είστε σε θέση να εκτιμήσετε τις διαθέσιμες επιλογές. Δεύτερον, η κατανόηση των ερευνητικών μεθόδων είναι επίσης σημαντική και από την πλευρά του χρήστη δημοσιευμένων ερευνών. Όσοι σπουδάζουν κοινωνικές επιστήμες διαβάζουν μεγάλο όγκο δημοσιευμένης έρευνας στα πεδία μελέτης τους. Η βασική κατάρτιση στη διαδικασία της έρευνας και η εξοικείωση με τις πιθανές παγίδες προσφέρει ένα καίριο πλεονέκτημα κατά την ανάγνωση της έρευνας άλλων.

Τι σημαίνει «κοινωνική έρευνα»;

Ο όρος «κοινωνική έρευνα» σε αυτό το βιβλίο δηλώνει την *ακαδημαϊκή* έρευνα σε θέματα που εμπίπτουν στο αντικείμενο κοινωνικοεπιστημονικών κλάδων όπως η κοινωνιολογία, η ανθρωπογεωγραφία, η κοινωνική πολιτική, η πολιτική και η εγκληματολογία. Η κοινωνική έρευνα, λοιπόν, αντλεί έννοιες και θεωρίες από τις κοινωνικές επιστήμες. Κίνητρο μιας τέτοιας έρευνας μπορεί να αφορμάται μεν από διάφορες κοινωνικές εξελίξεις και αλλαγές, όπως η αυξανόμενη ανησυχία για ζητήματα ασφάλειας ή για την υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ, όμως φωτίζει αυτές τις

αλλαγές εφαρμόζοντας κοινωνικοεπιστημονικές ιδέες. Από τις κοινωνικές επιστήμες αντλεί ιδέες για το πώς να διαμορφώσει τη θεματολογία της, πώς να ερμηνεύσει τα ερευνητικά ευρήματα και πώς να εξαγάγει συμπεράσματα από αυτά. Εκείνο που διακρίνει το συγκεκριμένο είδος της κοινωνικής έρευνας είναι ότι έχει τις ρίζες του στις ιδέες και πνευματικές παραδόσεις των κοινωνικών επιστημών, τις οποίες και αξιοποιεί. Το παρόν βιβλίο αφορά τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την εκπόνηση έρευνας αυτού ακριβώς του είδους.

Γιατί κάνουμε κοινωνική έρευνα;

Το σκεπτικό για τη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας έχει ήδη σκιαγραφηθεί, ως έναν βαθμό, στην προηγούμενη ενότητα. Οι ακαδημαϊκοί διεξάγουν τέτοιου είδους έρευνα διότι, καθώς μελετούν τη βιβλιογραφία για ένα θέμα ή στοχάζονται πάνω σε όσα συμβαίνουν στη σύγχρονη κοινωνία, έρχονται αντιμέτωποι με διάφορα ερωτήματα. Μπορεί να παρατηρήσουν κενά ή άλυτα ζητήματα στη βιβλιογραφία ή ακόμη και κάποια ασυμφωνία μεταξύ ορισμένων μελετών. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν το σύνθημα εφελτήριο για κοινωνική έρευνα. Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να έχουμε κάποια κοινωνική εξέλιξη που προσφέρει μια ενδιαφέρουσα αφετηρία για κάποιο ερευνητικό ερώτημα. Η διαπίστωση, λ.χ., της ευρείας χρήσης των μέσων κοι-

νωνικής δικτύωσης σε κινητές συσκευές μπορεί να κινήσει το ενδιαφέρον ενός ερευνητή για τη μελέτη του βαθμού επίδρασης αυτού του φαινομένου στη φύση και την ποιότητα της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης στην κοινωνική ζωή. Διερευνώντας ένα τέτοιο ζήτημα, ο ερευνητής θα ανατρέξει πιθανότατα στη βιβλιογραφία για θέματα τεχνολογίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης προκειμένου να αντλήσει ιδέες για το πώς να προσεγγίσει το ζήτημα. Δεν υπάρχει ένας μόνο λόγος για τη διεξαγωγή του συγκεκριμένου είδους κοινωνικής έρευνας, όμως η βαθύτερη αιτία είναι ότι από μίαν άποψη έχουμε αντίληψη και γνώση των όσων συμβαίνουν στην κοινωνία.

Το πλαίσιο των μεθόδων κοινωνικής έρευνας

Η κοινωνική έρευνα και οι μέθοδοί της δεν εφαρμόζονται στο κενό. Σε αυτό το βιβλίο θα αναφερθούν σε μια σειρά παραγόντων που διαμορφώνουν το πλαίσιο της κοινωνικής έρευνας. Οι ακόλουθοι παράγοντες αποτελούν μέρος του πλαισίου εντός του οποίου η κοινωνική έρευνα και οι μέθοδοί της αναπτύσσονται τη λειτουργία τους:

- Οι *θεωρίες* που εφαρμόζονται από τους κοινωνικούς επιστήμονες με στόχο την κατανόηση του κοινωνικού κόσμου επηρεάζουν τόσο το αντικείμενο της έρευνας όσο και τον τρόπο ερμηνείας των ευρημάτων. Με άλλα λόγια, τα ερευνώμενα θέματα επηρεάζονται βαθύτατα από τις διαθέσιμες θεωρητικές ιδέες. Έτσι, αν ένας ερευνητής ενδιαφέρεται για την επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στις κοινωνικές συναναστροφές, θα λάβει κατά πάσα πιθανότητα υπόψη του τις επικρατούσες θεωρίες σχετικά με τη χρήση και τις επιπτώσεις της τεχνολογίας. Με αυτόν τον τρόπο, η κοινωνική έρευνα επηρεάζεται αλλά και τροφοδοτείται από τη θεωρία. Ωστόσο, συνεισφέρει με τη σειρά της και αυτή στη θεωρία, διότι τα ευρήματα μιας μελέτης τροφοδοτούν το αντίστοιχο απόθεμα γνώσης, με το οποίο συνδέεται η θεωρία.
- Η υφιστάμενη γνώση σχετικά με το πεδίο ενδιαφέροντος του ερευνητή αποτελεί σημαντικό μέρος του πλαισίου εντός του οποίου τελείται η κοινωνική έρευνα. Αυτό σημαίνει ότι όποιος σχεδιάζει να διεξαγάγει έρευνα πρέπει να είναι ενήμερος σχετικά με τη *βιβλιογραφία* πάνω στο θέμα του ενδιαφέροντός του. Πρέπει να είστε ενήμεροι για ό,τι είναι ήδη γνωστό σχετικά με το πεδίο έρευνας που σας ενδιαφέρει ώστε να μπορέσετε να το χρησιμοποιήσετε ως βάση και να αποφύγετε να καλύψετε το ίδιο έδαφος με άλλους.

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας αποτελεί το βασικό θέμα του Κεφαλαίου 5, συζητείται όμως και σε άλλα σημεία, όπως στο Κεφάλαιο 28.

- Επιπτώσεις στην έρευνα έχουν και οι θέσεις του ερευνητή σχετικά με τη φύση της *σχέσης μεταξύ θεωρίας και έρευνας*. Κάποιοι ερευνητές πραγματεύονται τη θεωρία στην αρχή του ερευνητικού εγχειρήματος. Ο ερευνητής ξεκινά από κάποιον θεωρητικό στοχασμό για να καταλήξει στη διατύπωση και κατόπιν στον έλεγχο μιας υπόθεσης. Εναλλακτικά, μπορεί κανείς να δει τη θεωρία ως απο-

τέλεσμα της ερευνητικής διαδικασίας – δηλαδή, ως κάτι στο οποίο φτάνει κανείς μετά τη διεξαγωγή της έρευνας. Αυτή η διαφορά απόψεων έχει επιπτώσεις στην έρευνα: η πρώτη προσέγγιση υποδηλώνει ότι υπάρχει ένα σύνολο θεωρητικών ιδεών που καθοδηγεί τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων, ενώ η δεύτερη υποδεικνύει μια πιο ανοιχτή στρατηγική όπου οι θεωρητικές ιδέες αναδύονται μέσα από τα δεδομένα. Φυσικά, σπάνια οι διαθέσιμες επιλογές είναι τόσο περιορισμένες όπως αφήνουν να εννοηθεί αυτές οι σύντομες παρατηρήσεις για τη σχέση μεταξύ θεωρίας και έρευνας, οι οποίες πάντως δείχνουν ότι υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με τον ρόλο της θεωρίας στην έρευνα.

Η σχέση μεταξύ θεωρίας και έρευνας θα αποτελέσει βασικό θέμα του Κεφαλαίου 2.

- Η ερευνητική διαδικασία επηρεάζεται, επίσης, από τις παραδοχές και τις απόψεις σχετικά με το πώς θα πρέπει να διεξάγεται η έρευνα. Συχνά υποτίθεται ότι υιοθετείται ή θα πρέπει να υιοθετείται μια «επιστημονική» προσέγγιση, κατά την οποία προηγείται η διατύπωση μιας υπόθεσης και ακολουθεί ο έλεγχός της με ακριβείς τεχνικές μέτρησης. Υπάρχει, ασφαλώς, τέτοια προσέγγιση, όμως δεν συμφωνούν όλοι ότι έτσι θα πρέπει να διεξάγεται η έρευνα. Τέτοιου είδους ζητήματα είναι γνωστά ως *επιστημολογικά*. Εγείρουν ερωτήματα αναφορικά με το πώς θα πρέπει να μελετάται ο κοινωνικός κόσμος και αν μια επιστημονική προσέγγιση συνιστά την ορθή στάση που θα πρέπει να υιοθετήσει κανείς. Κάποιοι ερευνητές προκρίνουν μια προσέγγιση που αποφεύγει το επιστημονικό μοντέλο, υποστηρίζοντας ότι οι άνθρωποι και οι κοινωνικοί θεσμοί τους διαφέρουν πολύ από το αντικείμενο ενδιαφέροντος του επιστήμονα και ότι χρειάζεται μια προσέγγιση πιο ευαίσθητη στις ιδιαίτερες ποιότητες των ανθρώπων και των κοινωνικών τους θεσμών.

Τα επιστημολογικά ζητήματα θα αποτελέσουν βασικό θέμα του Κεφαλαίου 2.

- Η ερευνητική διαδικασία επηρεάζεται και από τις παραδοχές σχετικά με τη φύση των κοινωνικών φαινομένων. Σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς, ο κοινωνικός κόσμος θα πρέπει να θεωρείται ως εξωτερικός σε σχέση με τα δρώντα υποκείμενα και ως

κάτι που βρίσκεται πέρα από τον έλεγχό τους. Υπάρχει απλώς ασκώντας τη δράση και επίδρασή του πάνω στη συμπεριφορά, στις πεποιθήσεις και στις αξίες τους. Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε την κουλτούρα ενός οργανισμού ως σύνολο αξιών και προσδοκιών συμπεριφοράς που ασκούν ισχυρή επίδραση πάνω στους ανθρώπους που εργάζονται εκεί, και τις οποίες θα πρέπει να αφομοιώσουν οι νεοπροσλαμβανόμενοι. Όμως, αυτή η κουλτούρα θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως κάτι που βρίσκεται σε διαρκή αναδιαμόρφωση και επαναξιολόγηση, καθώς τα μέλη του οργανισμού την τροποποιούν συνεχώς μέσω των πρακτικών τους και των μικρών αλλαγών που επιφέρουν στις συνήθειες δραστηριοτήτές τους. Τέτοιου είδους ζητήματα είναι γνωστά ως ο ν τ ο λ ο γ ι κ ά. Είναι ζητήματα που μας παραινούν να αναλογιστούμε τη φύση των κοινωνικών φαινομένων – αν, λ.χ., τέτοια φαινόμενα είναι σχετικά αδρανή και πέρα από την επίδρασή μας ή αν αποτελούν προϊόν της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Όπως και στην περίπτωση των προαναφερθέντων επιστημολογικών ζητημάτων, η στάση που θα υιοθετήσει ο ερευνητής έναντι των οντολογικών ζητημάτων έχει επιπτώσεις στον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας.

Τα οντολογικά ζητήματα θα αποτελέσουν βασικό θέμα του Κεφαλαίου 2.

- Οι *αξίες* της ερευνητικής κοινότητας έχουν, με τη σειρά τους, σημαντικές επιπτώσεις για τους ερευνητές. Η επίδραση των αξιών μπορεί να πάρει διαφορετικές μορφές. Διάφορα *δεοντολογικά ζητήματα* έχουν κατά καιρούς βρεθεί στο επίκεντρο συζητήσεων, και συχνά διενέξεων, όμως πρόσφατα απέκτησαν εξέχουσα σημασία. Είναι πια σχεδόν αδύνατο να διεξαχθούν ορισμένα είδη έρευνας δίχως να κινδυνεύσουν οι ερευνητές να αποδοκιμαστούν από την ερευνητική κοινότητα και πιθανόν να λογοκριθούν από τους οργανισμούς για τους οποίους εργάζονται. Υπάρχει, πλέον, ένα σύνθετο σύστημα επιτροπών που εξετάζουν τις ερευνητικές προτάσεις για τη δεοντολογική τους ακεραιότητα, ώστε να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα παραβίασης δεοντολογικών αρχών. Ορισμένα είδη έρευνας, όπως η έρευνα σε παιδιά ή ευπαθείς ενήλικες, απαιτούν ειδική μέριμνα όσον αφορά τα ζητήματα δεοντολογίας. Έτσι λοιπόν, οι δεοντολογικές αξίες και οι θεσμικές διατάξεις, που ήρθαν ως απάντηση στη γενικότερη απαίτηση για δεοντολογική επαγρύπνηση, έχουν επιπτώσεις στην επιλογή του θέμα-

τος της έρευνας και στον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας – σε βαθμό μάλιστα τέτοιο, ώστε ορισμένες ερευνητικές μέθοδοι και πρακτικές να μην εφαρμόζονται πλέον. Μια άλλη μορφή, την οποία μπορεί να λάβει η επίδραση των αξιών της ερευνητικής κοινότητας στον ερευνητή, παρατηρείται σε πεδία όπως η κοινωνική πολιτική, όπου προτάσσεται με σθένος η άποψη ότι οι ερευνώμενοι θα πρέπει να συμπεριληφθούν στην ερευνητική διαδικασία. Όταν, για παράδειγμα, διεξάγεται έρευνα για τους χρήστες υπηρεσιών, υποστηρίζεται συχνά ότι αυτοί οι χρήστες θα πρέπει να συμπεριληφθούν στη διαμόρφωση τόσο των ερευνητικών ερωτημάτων όσο και ερευνητικών οργάνων όπως τα ερωτηματολόγια. Παρότι τέτοιες απόψεις δεν είναι αποδεκτές από όλους (Becker κ.ά. 2010), εγείρουν πάντως κάποια ζητήματα, τα οποία οι ερευνητές σε ορισμένα πεδία ίσως αναγκαστούν να λάβουν υπόψη τους όταν σχεδιάζουν ορισμένα είδη έρευνας.

Τα δεοντολογικά ζητήματα συζητούνται περαιτέρω στο Κεφάλαιο 6 και θίγονται σε αρκετά άλλα κεφάλαια.

- Με το προηγούμενο ζήτημα συνδέεται και το ερώτημα αναφορικά με τον σκοπό της έρευνας. Μέχρι στιγμής τόνισα κυρίως την ακαδημαϊκή φύση και τον συναφή ρόλο της κοινωνικής έρευνας – δηλαδή τη συνεισφορά στο απόθεμα γνώσης σχετικά με τον κοινωνικό κόσμο. Ωστόσο, πολλοί κοινωνικοί επιστήμονες πιστεύουν ότι η έρευνα θα πρέπει να έχει κάποιον πρακτικό σκοπό, θα πρέπει να φέρνει αλλαγές στον κόσμο γύρω μας. Αυτό σημαίνει ότι, για κάποιους ερευνητές, οι κοινωνικές επιστήμες θα πρέπει να επικεντρώνονται σε *πρακτικές συνέπειες*. Η έμφαση σε έρευνες με απτές πρακτικές συνέπειες βρίσκει πρόσφορο έδαφος κυρίως σε κοινωνικοεπιστημονικούς κλάδους όπως η κοινωνική πολιτική. Υπάρχουν, επίσης, ερευνητικές προσεγγίσεις, όπως η *έρευνα αξιολόγησης* και η *έρευνα δράσης*, που θα συζητηθούν στα Κεφάλαια 3 και 17 αντιστοίχως, οι οποίες έχουν εν πολλοίς σχεδιαστεί για την εξέταση ζητημάτων που έχουν πρακτικές συνέπειες για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Ωστόσο, ακόμη και σε κλάδους όπως η κοινωνική πολιτική, η προσήλωση στις πρακτικές συνέπειες δεν είναι ομόφωνα αποδεκτή. Σε μια δημοσκόπηση που έγινε σε ερευνητές της κοινωνικής πολιτικής στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2005, οι Becker, Bryman και Semplik (2006) βρήκαν ότι το 53% των ερωτηθέντων πίστευαν ότι

ήταν *εξίσου* σημαντικό η έρευνα να έχει δυνάμει πρακτική αξία για την κοινωνική πολιτική και να οδηγεί σε συσσώρευση γνώσης, το 34% πίστευε ότι ήταν περισσότερο σημαντικό η έρευνα να έχει δυνάμει πρακτική αξία για την κοινωνική πολιτική και το 13% πίστευε ότι ήταν περισσότερο σημαντικό η έρευνα να οδηγεί σε συσσώρευση γνώσης.

- Η κοινωνική έρευνα λειτουργεί εντός ενός ευρύτερου *πολιτικού πλαισίου*. Το γεγονός αυτό έχει διάφορες πλευρές, μερικές εκ των οποίων αναφέρονται στο Κεφάλαιο 6. Για παράδειγμα, σημαντικό μέρος της κοινωνικής έρευνας χρηματοδοτείται από κυβερνητικά όργανα, τα οποία κατά κανόνα απηχούν τον προσανατολισμό της εκάστοτε κυβέρνησης. Αυτό σημαίνει ότι ορισμένα ζητήματα προς έρευνα έχουν περισσότερες πιθανότητες να λάβουν χρηματοδότηση. Επιπλέον, όσον αφορά την έρευνα που λαμβάνει ενίσχυση από το Συμβούλιο Οικονομικής και Κοινωνικής Έρευνας (ESRC), το μείζον ίδρυμα χρηματοδότησης κοινωνικής έρευνας στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι υποψήφιοι ερευνητές καλούνται να εκθέσουν τους τρόπους ανάμειξης ή συμμετοχής των πιθανών χρηστών της έρευνας σε περίπτωση που δοθεί εντέλει χρηματοδότηση. Η έννοια του χρήστη μπορεί ασφαλώς να ερμηνευτεί με διαφορετικούς τρόπους, όμως κατά πάσα πιθανότητα είναι πιο εύκολο για έναν υποψήφιο να καθορίσει τον τρόπο ανάμειξης των χρηστών όταν η έρευνα έχει περισσότερο πρακτικό προσανατολισμό. Με άλλα λόγια, το αίτημα για ανάμειξη των χρηστών θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δίνει μικρό πλεονέκτημα στην έρευνα με πρακτικό προσανατολισμό.

Το πολιτικό πλαίσιο της έρευνας εξετάζεται στο Κεφάλαιο 6.

- Η *εκπαίδευση* και οι *προσωπικές αξίες* του ερευνητή αποτελούν συστατικό στοιχείο του πλαισίου των μεθόδων κοινωνικής έρευνας στον βαθμό που ενδέχεται να επηρεάσουν την επιλογή του πεδίου έρευνας, των ερευνητικών ερωτημάτων και των μεθόδων έρευνας. Τα ενδιαφέροντα και οι εμπειρίες μας έχουν συχνά κάποια επίδραση στα ζητήματα τα οποία ερευνούμε. Ως ακαδημαϊκοί κοινωνικοί ερευνητές, πάντως, θα πρέπει να συνδέουμε τα θέματα

που μας ενδιαφέρουν με τους ευρύτερους κλάδους των κοινωνικών επιστημών. Στο Κεφάλαιο 2 αναφέρεται το παράδειγμα της μελέτης της O' Reilly (2000) για τους απόδημους Βρετανούς που ζουν στην ισπανική Costa del Sol. Το συγκεκριμένο θέμα την ενδιέφερε προσωπικά, καθώς σχεδίαζε να πάει να ζήσει εκεί με τον σύντροφό της. Το ενδιαφέρον της, όμως, δεν ήταν αποκλειστικά προσωπικό αφού χρησιμοποίησε το θέμα της ως πρίσμα για να θέσει ερωτήματα για τη διεθνή μετανάστευση, ζήτημα το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των κοινωνικών επιστημόνων τα τελευταία χρόνια. Στο Κεφάλαιο 2 αναφέρω επίσης το προσωπικό μου ενδιαφέρον για τους τρόπους δημοσιογραφικής κάλυψης της κοινωνικής έρευνας. Αφορμή στάθηκε μια τραυματική εμπειρία, που αναφέρεται από τους Halam και Bryman (1994), η οποία προκάλεσε το ενδιαφέρον μου για το ζήτημα και με ώθησε να διαβάσω μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας σχετικά με την ειδησιογραφική κάλυψη τόσο των θετικών όσο και των κοινωνικών επιστημών από τα ΜΜΕ και να μετουσιώσω αυτό το θέμα σε ερευνητικό εγχείρημα. Από την άλλη πλευρά, συχνά παρατηρείται η προσκόλληση ή τουλάχιστον η προτίμηση των κοινωνικών επιστημόνων προς ορισμένες ερευνητικές μεθόδους και προσεγγίσεις για λόγους που έχουν να κάνουν με τη συγκεκριμένη εκπαίδευσή τους αλλά ενίοτε και με τις προσωπικές προτιμήσεις τους. Ένας από τους λόγους για τους οποίους προσπαθώ να παρουσιάσω ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών μεθόδων σε αυτό το βιβλίο έγκειται στην πεποίθησή μου ότι είναι σημαντικό για τους ερευνητές να είναι εξοικειωμένοι με διάφορες μεθόδους, καθώς και με τους τρόπους εφαρμογής τους. Η διαμόρφωση μεθοδολογικών προτιμήσεων ενέχει τον κίνδυνο μονομερούς γνώσης του εκάστοτε αντικειμένου, όμως συχνά ανακύπτουν τέτοιες προτιμήσεις και έχουν συνέπειες για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Είναι αδύνατο να καταλήξουμε σε μια εξαντλητική λίστα των σχετικών παραγόντων σε αυτή την ενότητα, όμως η παραπάνω συζήτηση δίνει μια γεύση των ευρύτερων επιδράσεων στη διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας και στην επιλογή των ερευνητικών μεθόδων.

Στοιχεία της διαδικασίας κοινωνικής έρευνας

Σε αυτή την ενότητα και στο υπόλοιπο του κεφαλαίου θα παρουσιάσω τα κατά τη γνώμη μου κύρια στοιχεία των περισσότερων ερευνητικών εγχειρημάτων. Οι συγγραφείς εγχειριδίων μεθόδων κοινωνικής έρευνας συνηθίζουν να καταρτίζουν διαγράμματα ροής της ερευνητικής διαδικασίας και φυσικά ούτε εγώ απέφυγα αυτόν τον πειρασμό, όπως θα διαπιστώσετε, για παράδειγμα, από τα Σχήματα 2.1, 8.1 και 17.1! Σε αυτό το σημείο δεν θα ασχοληθώ με τη διαδοχή των διαφόρων σταδίων της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς η διάταξή τους ποικίλλει κάπως ανάλογα με τις διαφορετικές ερευνητικές στρατηγικές ή προσεγγίσεις. Εδώ θέλω μόνο να παρουσιάσω μερικά από τα κύρια στοιχεία – δηλαδή στοιχεία που είναι κοινά σε όλα ή στα περισσότερα είδη κοινωνικής έρευνας. Έχουμε ήδη θίξει κάποια από αυτά στην προηγούμενη ενότητα, στα επόμενα δε κεφάλαια θα πραγματευτούμε λεπτομερέστερα όλα τα στοιχεία.

Η Επισκόπηση της βιβλιογραφίας

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία αποτελεί σημαντικό στοιχείο κάθε έρευνας. Αφού κατασταλάξουμε σε ένα θέμα ή ζήτημα που μας ενδιαφέρει, θα πρέπει να διαβάσουμε περαιτέρω προκειμένου να διευκρινίσουμε κάποια πράγματα. Χρειάζεται να γνωρίζουμε:

- Τι είναι ήδη γνωστό σχετικά με το θέμα.
- Ποιες έννοιες και θεωρίες έχουν εφαρμοστεί.
- Ποιες ερευνητικές μέθοδοι έχουν εφαρμοστεί.
- Τι διαφωνίες υπάρχουν σχετικά με το θέμα και τον τρόπο μελέτης του.
- Αν υπάρχουν αλληλοσυγκρουόμενα τεκμήρια (και ποια είναι αυτά).
- Ποιοι έχουν συνεισφέρει καθοριστικά στην έρευνα του θέματος.

Πολλά θέματα έχουν πλούσια παράδοση έρευνας, έτσι για πολλούς –όπως οι φοιτητές που εκπονούν την πτυχιακή ή μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία τους– είναι μάλλον αδύνατο να επισκοπήσουν εξαντλητικά τη βιβλιογραφία σε τέτοια πεδία. Εκείνο που προέχει είναι να διαβάσετε τα κύρια βιβλία και άρθρα, καθώς και τους βασικούς συγγραφείς στο εκάστοτε πεδίο. Όπως τονίζω στο Κεφάλαιο 5, είναι σημαντικό να ξέρετε τι είναι ήδη γνωστό, ώστε να μην κατηγορηθείτε ότι αποφεύγετε να κάνετε την εργασία σας και απλώς αναμασάτε αφελώς πράγματα ήδη ειπωμένα. Έπειτα, όταν είστε σε θέση να συνδέσετε τα ερευνητικά ερωτήματα, τα ευρήματα και τις αναλύσεις σας με την

υπάρχουσα βιβλιογραφία μπορείτε, κατ' αυτόν τον τρόπο, να αποδείξετε την αξιοπιστία και την ιδιαίτερη συνεισφορά της έρευνάς σας. Ωστόσο, η επισκόπηση βιβλιογραφίας δεν αποτελεί απλώς σύνοψη της βιβλιογραφίας. Η γραπτή επισκόπηση θα πρέπει να έχει κριτικό χαρακτήρα. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει απαραίτητα να είστε έντονα αρνητικοί με τους συγγραφείς τους οποίους διαβάσετε, όμως εννοείται ότι θα πρέπει να μπορείτε να εκτιμήσετε τη σημασία του έργου τους, καθώς και τη θέση που κάθε στοιχείο έχει στη βιβλιογραφία που παρουσιάζετε στην επισκόπησή σας.

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας αποτελεί το βασικό θέμα του Κεφαλαίου 5, εξετάζεται δε και σε άλλα κεφάλαια, λ.χ. στο Κεφάλαιο 28.

Έννοιες και θεωρίες

Οι έννοιες συνιστούν τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε τον κοινωνικό κόσμο. Είναι ουσιαστικά οι ετικέτες που δίνουμε σε όψεις του κοινωνικού κόσμου, οι οποίες εμφανίζουν από κοινού κάποια χαρακτηριστικά που μας φαίνονται σημαντικά. Όπως αναφέρεται στο Κεφάλαιο 7, οι κοινωνικές επιστήμες έχουν μian ισχυρή παράδοση εννοιών, πολλές από τις οποίες έχουν ενσωματωθεί στην καθομιλουμένη γλώσσα. Έννοιες όπως *γραφειοκρατία*, *ισχύς*, *κοινωνικός έλεγχος*, *στάτους*, *χάρισμα*, *εργασιακή διαδικασία*, *πολιτισμικό κεφάλαιο* (για ένα παράδειγμα χρήσης αυτής της έννοιας βλ. Στιγμιότυπο έρευνας 1.1), *μακντοναλντοποίηση*, *αλλοτρίωση* κ.ο.κ. αποτελούν μέρος του θεωρητικού οικοδομήματος γενεών κοινωνικών επιστημόνων. Οι έννοιες είναι βασικό συστατικό των θεωριών. Ουσιαστικά, είναι αδύνατο να φανταστεί κανείς θεωρία που να μην περιλαμβάνει τουλάχιστον μία έννοια.

Ο ρόλος των εννοιών συζητείται περαιτέρω στο Κεφάλαιο 7.

Οι έννοιες υπηρετούν διάφορους σκοπούς στην κοινωνική έρευνα. Επιτελούν σημαντικό ρόλο στην οργάνωση των ερευνητικών ενδιαφερόντων μας, καθώς και στη δημοσιοποίησή τους στους αποδέκτες της έρευνας. Μας βοηθούν να σκεφτούμε και να καθορίσουμε με ακρίβεια τι θέλουμε να διερευνήσουμε, ταυτοχρόνως δε μας βοηθούν στην οργάνωση των ευρημάτων της έρευνάς μας. Όπως παρατήρησα στην ενότητα «Το πλαίσιο των μεθόδων κοινωνικής έρευνας»,

η σχέση μεταξύ θεωρίας και έρευνας θεωρείται συχνά ότι εμπεριέχει την επιλογή μεταξύ θεωριών που καθοδηγούν την έρευνα σε όλα της τα στάδια και θεωριών που αποτελούν προϊόν της έρευνας. Κατά κανόνα, η συγκεκριμένη επιλογή εκφράζεται με όρους αντίθεσης μεταξύ παραγωγικής και επαγωγικής προσέγγισης της σχέσης μεταξύ θεωρίας και έρευνας· το ζήτημα αυτό θα αναπτυχθεί περαιτέρω στο Κεφάλαιο 2.

Θα πραγματοποιήσουμε περαιτέρω την αντίθεση μεταξύ επαγωγικής και παραγωγικής προσέγγισης της θεωρίας και της έρευνας στο Κεφάλαιο 2.

Η συγκεκριμένη αντίθεση έχει κάποιες συνέπειες για τις έννοιες. Θα μπορούσαμε αφενός να θεωρήσουμε ότι οι έννοιες αποτελούν την αφετηρία του εγχειρήματός μας και ότι αντιπροσωπεύουν βασικά πεδία, για τα οποία συλλέγονται δεδομένα. Με άλλα λόγια,

θα μπορούσαμε να συλλέξουμε δεδομένα προκειμένου να φωτίσουμε μία ή πιθανότατα περισσότερες έννοιες, καθώς και τη μεταξύ τους σχέση. Αυτή είναι η προσέγγιση που υιοθετείται στην περίπτωση του Στιγμιότυπου έρευνας 1.1. Εναλλακτικά, οι έννοιες μπορούν να εκληφθούν ως αποτέλεσμα της έρευνας. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι έννοιες μάς βοηθούν να οργανώσουμε και να μελετήσουμε τα δεδομένα που συλλέγουμε. Οι συγκεκριμένες προσεγγίσεις δεν είναι, βέβαια, αμοιβαίως αποκλειόμενες. Στην έρευνα συνήθως ξεκινούμε με κάποιες βασικές έννοιες που μας βοηθούν να προσανατολιστούμε στο θέμα μας, όμως η συλλογή και η ερμηνεία των δεδομένων ενδέχεται να μας οδηγήσουν σε αναθεώρηση αυτών των εννοιών ή σε ανάδυση νέων έπειτα από περαιτέρω στοχασμό.

Η σημασία της εξοικείωσης με την υπάρχουσα βιβλιογραφία έγκειται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι επιστά την προσοχή μας σε μερικές από τις βασικές έννοιες που χρησιμοποίησαν οι ερευνητές του

Βασική έννοια 1.1

Τι είναι τα ερευνητικά ερωτήματα;

Το ερευνητικό ερώτημα προσφέρει μια ρητή δήλωση σχετικά με το τι θέλει να ανακαλύψει ο ερευνητής. Ο σκοπός μιας έρευνας μπορεί να εκφραστεί, βέβαια, και υπό μορφή δήλωσης (π.χ. «θέλω να δω αν (ή γιατί)...»), όμως το ερώτημα αναγκάζει τον ερευνητή να γίνει πιο συγκεκριμένος σχετικά με το προς διερεύνηση αντικείμενο. Το ερευνητικό ερώτημα θα πρέπει να ακολουθείται από ερωτηματικό ειδάλλως δεν λογίζεται ως ερώτηση. Στο Στιγμιότυπο έρευνας 1.1 προσφέρεται ένα παράδειγμα μελέτης με αρκετά ερευνητικά ερωτήματα. Από μian άποψη, και η υπόθεση συνιστά μια μορφή ερευνητικού ερωτήματος, όμως αφενός δεν διατυπώνεται ως ερώτηση και αφετέρου προεξοφλεί τι πρόκειται να αποφέρει η έρευνα.

Μια χρήσιμη τυπολογία ερευνητικών ερωτημάτων προσφέρει ο Denscombe (2010), ο οποίος σε προγενέστερο έργο πρότεινε τους ακόλουθους έξι τύπους:

1. Πρόβλεψη αποτελέσματος (Συμβαίνει το y υπό τις συνθήκες a και β);
2. Εξήγηση των αιτιών και συνεπειών ενός φαινομένου (Επηρεάζεται το y από το x ή είναι το y συνέπεια του x);
3. Αξιολόγηση φαινομένου (Προσφέρει το y τα οφέλη που λέγεται ότι έχει);
4. Περιγραφή φαινομένου (Τι μορφές παίρνει το y);
5. Ανάπτυξη καλών πρακτικών (Μπορούμε να βελτιώσουμε το y);
6. Ενίσχυση (Πώς μπορούμε να καλυτερεύσουμε τις ζωές των ερευνώμενων);

Ο White (2009) έχει επιφυλάξεις σχετικά με την τελευταία κατηγορία του Denscombe, υποστηρίζοντας ότι η έμφαση σε τέτοιου είδους πολιτικά κίνητρα μπορεί να φέρει εμπόδια στη διεξαγωγή έρευνας υψηλής ποιότητας. Αυτή η διχογνωμία μπορεί να αποδοθεί σε διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με τους σκοπούς της έρευνας, όπως τονίσαμε στην ενότητα «Το πλαίσιο των μεθόδων κοινωνικής έρευνας». Αντί του έκτου τύπου ερευνητικού ερωτήματος στην ανωτέρω λίστα, ο White προτείνει την εξής εναλλακτική:

7. Σύγκριση (Υπάρχει διαφορά μεταξύ a και β από την άποψη x);

Υπάρχουν πολλοί τρόποι ταξινόμησης των ερευνητικών ερωτημάτων και είναι δύσκολο να καταλήξει κανείς σε μian εξαντλητική λίστα, όμως αυτοί οι επτά τύποι προσφέρουν μian αδρή ένδειξη των διαφόρων δυνατών τύπων και επιστούν την προσοχή μας στη αντιπαράθεση σχετικά με τους ευρύτερους στόχους της έρευνας.

Στιγμιότυπο έρευνας 1.1

Ερευνητικά ερωτήματα σε μια μελέτη για το πολιτισμικό κεφάλαιο

Το άρθρο των Zimdars, Sullivan και Heath (2009) εξετάζει την προσέλευση φοιτητών από το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Τα τελευταία χρόνια, η προσέλευση φοιτητών από τα πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και από τα διάσημα πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Κέμπριτζ έχει αποτελέσει αντικείμενο πολιτικής διαμάχης, διότι η μη προσέλευση μεγάλου αριθμού αποφοίτων από σχολεία δημόσιας εκπαίδευσης εκλαμβάνεται ως ένδειξη ελιτισμού και θεωρείται ότι θέτει φραγμούς στην κοινωνική κινητικότητα. Θεωρείται συνήθως ότι οι υπεύθυνοι προσέλευσης φοιτητών στα δύο αυτά πανεπιστήμια εμφανίζουν ταξικές προκαταλήψεις που περιορίζουν τις ευκαιρίες των νέων που προέρχονται από λιγότερο προνομιούχα περιβάλλοντα. Στόχος των ερευνητών ήταν να αξιολογήσουν «αν το πολιτισμικό κεφάλαιο συνδέεται με την επιτυχία των υποψηφίων» (Zimdars κ.ά. 2009: 653). Εν συνεχεία, σκιαγραφούν τα ερευνητικά τους ερωτήματα:

Ειδικότερα, διατυπώνουμε τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Τι διακυμάνσεις παρατηρούνται στην πολιτισμική συμμετοχή και γνώση των υποψηφίων για την Οξφόρδη σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, την κοινωνική τάξη, το φύλο και την εθνοτική ομάδα;
2. Μπορεί να προβλεφθεί η εισαγωγή στην Οξφόρδη βάσει του πολιτισμικού κεφαλαίου;
3. Αν ναι, υπάρχει αντίστοιχη πιθανότητα πρόβλεψης όσον αφορά και τις επιδόσεις στις εξετάσεις;
4. Η σημασία του πολιτισμικού κεφαλαίου είναι σημαντικότερη για την εισαγωγή σε τμήματα κοινωνικών επιστημών και επιστημών του ανθρώπου απ' ό,τι σε τμήματα θετικών επιστημών;
5. Σε τι βαθμό διαμεσολαβείται από το πολιτισμικό κεφάλαιο η επίδραση της κοινωνικής τάξης, του μορφωτικού επιπέδου των γονέων, της φοίτησης σε ιδιωτικά σχολεία, της εθνοτικής ομάδας και του φύλου (Zimdars κ.ά. 2009: 653);

Ένα από τα επίπεδα στα οποία κινείται αυτή η έρευνα αφορά ζητήματα συναφή προς την κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική. Όπως παρατηρήσαμε στην ενότητα «Το πλαίσιο των μεθόδων κοινωνικής έρευνας», η κοινωνική έρευνα μερικές φορές διερευνά απτά ζητήματα που αφορούν συγκεκριμένες πολιτικές και πρακτικές. Εδώ όμως οι ερευνητές είναι πρόθυμοι να αντλήσουν βοήθεια και από τη θεωρία –και συγκεκριμένα από τη βασική έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu–, προκειμένου να κατανοήσουν τις διαδικασίες που κρύβονται πίσω από τον χαμηλό αριθμό αποφοίτων δημόσιων σχολείων που εισάγονται στην Οξφόρδη. Το πολιτισμικό κεφάλαιο αναφέρεται στην ικανότητα ενός ατόμου να διακριθεί μέσω των πολιτισμικών εμπειριών και προσόντων του. Υποστηρίζεται ότι μια τέτοια πολιτισμική ειδημοσύνη επιτρέπει στη μεσαία τάξη να αναπαράγεται τόσο πολιτισμικά όσο και κοινωνικά, και χρησιμεύει στον περιορισμό των κοινωνικών και οικονομικών ευκαιριών για τα παιδιά της εργατικής τάξης.

Οι ερευνητές βασίστηκαν πρωτίστως σε δημοσκοπική έρευνα με ερωτηματολόγια που έστειλαν σε υποψηφίους της Οξφόρδης για το έτος 2002. Έχει ιδιαίτερη σημασία η διαπίστωση των ερευνητών ότι η πολιτισμική γνώση αποτελεί σημαντικότερο παράγοντα για την επιτυχία εισαγωγής από την απλή πολιτισμική συμμετοχή μέσω επισκέψεων σε μουσεία, πινακοθήκες κ.λπ. Όπως το θέτουν οι συγγραφείς: «Αυτό που μετράει περισσότερο δεν είναι τόσο η συμμετοχή στην κουλτούρα όσο η σχέση ή εξοικείωση με αυτήν» (Zimdars κ.ά. 2009: 661). Τα ευρήματα αυτά ενισχύουν, λοιπόν, εν μέρει τις ιδέες του Bourdieu, τουλάχιστον όσον αφορά την εισαγωγή στην Οξφόρδη.

παρελθόντος, καθώς και στη χρησιμότητα ή ανεπάρκειά τους για την αποσαφήνιση των κεντρικών ζητημάτων. Σχετικό είναι το παράδειγμα της περίπτωσης του Στιγμιότυπου έρευνας 1.1, όπου δοκιμάζεται η έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου για την πιθανή συνεισφορά της στη διερεύνηση της διαδικασίας εισαγωγής υποψηφίων φοιτητών στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Ακόμη και όταν μελετούμε τη βιβλιογραφία απλώς ως χρήστες της έρευνας –όπως όταν, π.χ.,

γράφουμε ένα δοκίμιο–, είναι απολύτως σημαντικό να γνωρίζουμε ποιες είναι οι βασικές έννοιες, ποιες τις έχει εισαγάγει και τι αντιπαραθέσεις υπάρχουν σχετικά με αυτές.

Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα αναφέρθηκαν εν παρόδω σε μια δυο περιπτώσεις και θίγονται υπόρ-

ρητα σε μέρος της μέχρι τώρα συζήτησης. Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι σημαντικά για την έρευνα, διότι σας υποχρεώνουν να αναλογιστείτε το σημαντικότερο από όλα τα ζητήματα – δηλαδή, τι ακριβώς επιθυμείτε να μάθετε για το πεδίο που σας ενδιαφέρει. Οι περισσότεροι που ξεκινούν μια έρευνα έχουν ως αφετηρία μια γενική ιδέα σχετικά με το τι τους ενδιαφέρει. Τα ερευνητικά ερωτήματα σας αναγκάζουν να σκεφτείτε με μεγαλύτερη ακρίβεια και συνέπεια τι ακριβώς ψάχνετε να βρείτε. Η διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων αφορά τον περιορισμό και την ακριβέστερη εστίαση του αντικειμένου για το οποίο επιθυμείτε να μάθετε.

Η σημασία, λοιπόν, των ερευνητικών ερωτημάτων είναι προφανής. Απουσία ή ελλιπή διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων οδηγεί σε ελλιπή έρευνα. Αν δεν ορίσετε σαφή ερευνητικά ερωτήματα, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος η έρευνά σας να μην έχει επίκεντρο και εσείς να μην είστε σίγουροι τι ερευνάτε και για ποιο πράγμα συλλέγετε δεδομένα. Δεν έχει σημασία πόσο καλά σχεδιάζετε ένα ερωτηματολόγιο ή πόσο καλοί συνεντευκτές είστε: θα πρέπει να είστε σαφείς όσον αφορά τα ερευνητικά σας ερωτήματα. Ομοίως, δεν έχει σημασία αν η έρευνά σας εντάσσεται στο πλαίσιο ενός ερευνητικού εγχειρήματος ύψους 300.000 λιρών, μιας διδακτορικής διατριβής ή ενός εγχειρήματος μικρής κλίμακας. Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι καίριας σημασίας διότι:

- Κατευθύνουν την αναζήτηση βιβλιογραφίας.
- Καθοδηγούν τις αποφάσεις σας σχετικά με το είδος του ερευνητικού σχεδίου που θα εφαρμόσετε.
- Καθοδηγούν τις αποφάσεις σας σχετικά με τα δεδομένα που θα συλλέξετε και την πηγή τους.
- Κατευθύνουν την ανάλυση των δεδομένων.
- Καθοδηγούν τη λεπτομερή περιγραφή των δεδομένων.
- Σας αποτρέπουν από περιττές παρεκκλίσεις.
- Δίνουν στους αναγνώστες σας το στίγμα της έρευνάς σας.

Ειπώθηκε ότι τα ερευνητικά ερωτήματα σας βοηθούν να κατευθύνετε τη βιβλιογραφική σας αναζήτηση για την επισκόπηση της βιβλιογραφίας. Ωστόσο, είναι πιθανό η ανάγνωση της βιβλιογραφίας να σας ωθήσει να αναθεωρήσετε τα ερευνητικά σας ερωτήματα ή ακόμη και να προτείνετε καινούργια. Συνεπώς, είναι πιθανό ήδη στο πρώιμο στάδιο μιας μελέτης τα ερευνητικά ερωτήματα και η συναφής βιβλιογραφία να συνδέονται στενά μεταξύ τους. Το ξεκίνημα, λοιπόν, ενός ερευνη-

τικού εγχειρήματος μπορεί να ακολουθήσει την εξής εύλογη πορεία: η αρχική επαφή με τη σχετική βιβλιογραφία ενός πεδίου ενδιαφέροντος φέρνει στο προσκήνιο ένα ή δύο ερευνητικά ερωτήματα και η περαιτέρω μελέτη, καθοδηγούμενη από τα αρχικά ερωτήματα, οδηγεί σε αναθεώρησή τους ή πιθανόν και σε νέα ερωτήματα.

Στο Κεφάλαιο 4 θα συζητήσουμε περαιτέρω για τα ερευνητικά ερωτήματα και για τους τρόπους διαμόρφωσής τους.

Δειγματοληψία μονάδων ανάλυσης

Η κοινωνική έρευνα δεν διεξάγεται πάντοτε σε ανθρώπους. Μπορεί να θέλουμε, για παράδειγμα, να εξετάσουμε το περιεχόμενο του υλικού που προσφέρεται στα ΜΜΕ και να εφαρμόσουμε την τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου.

Η ανάλυση περιεχομένου καλύπτεται στο Κεφάλαιο 13.

Σε αυτή την περίπτωση, συλλέγουμε τα δεδομένα μας από εφημερίδες και τηλεοπτικά προγράμματα και όχι από ανθρώπους. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, οι συγγραφείς που ασχολούνται με ζητήματα μεθόδων κοινωνικής έρευνας χρησιμοποιούν συνήθως τον όρο «μονάδα ανάλυσης» για να δηλώσουν τη μεγάλη ποικιλία αντικειμένων σχετικά με τα οποία ή από τα οποία θα συλλεχθούν δεδομένα. Τις περισσότερες φορές οι «μονάδες ανάλυσης» είναι άνθρωποι. Στην κοινωνική έρευνα σπάνια είμαστε σε θέση να παρατηρήσουμε όλα τα άτομα που emπίπτουν στην έρευνά μας ή να στείλουμε σε όλους ερωτηματολόγια και να πάρουμε από όλους συνεντεύξεις: ομοίως, είναι αδύνατο να διαβάσουμε και να αναλύσουμε το περιεχόμενο όλων των άρθρων όλων των εφημερίδων που σχετίζονται με κάποιο πεδίο το οποίο μας ενδιαφέρει. Λόγοι χρόνου και κόστους θα περιορίζουν πάντοτε τον αριθμό των μονάδων ανάλυσης που μπορούμε να συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας, συνεπώς πρέπει σχεδόν πάντοτε να πάρουμε κάποιο δείγμα.

Όπως θα δούμε σε επόμενα κεφάλαια, υπάρχουν διάφορες αρχές που διέπουν τη δειγματοληψία. Πολλοί συνδέουν τη δειγματοληψία με τις δημοσκοπήσεις και τις σχετικές προσπάθειες λήψης αντιπροσωπευτικού δείγματος. Σε αυτήν ακριβώς την προσέγγιση στηρίζεται η δειγματοληψία στις σφυγμομετρήσεις που συχνά βλέπουμε στις εφημερίδες. Το συγκεκριμένο είδος δειγματοληψίας βασίζεται συνήθως σε αρχές που αφορούν την αναζήτηση ενός δείγ-

ματος, το οποίο μπορεί να αντιπροσωπεύσει έναν ευρύτερο πληθυσμό (και συνεπώς να λειτουργήσει ως μικρόκοσμος του). Αν οι εφημερίδες δεν ήταν σε θέση να επικαλεστούν την αντιπροσωπευτικότητα των χρησιμοποιούμενων δειγμάτων στις δημοσκοπήσεις που γίνονται για λογαριασμό τους, τα αποτελέσματα που θα δημοσίευαν σχετικά με την προοπτική των πολιτικών κομμάτων δεν θα είχαν ιδιαίτερη αξία.

Στο Κεφάλαιο 8 θα εξηγήσουμε τις αρχές που διέπουν την αναζήτηση αντιπροσωπευτικού δείγματος.

Αυτές οι αρχές δεν εφαρμόζονται μόνο στην περίπτωση ερωτηματολογίων δημοσκοπικής έρευνας, σαν αυτά που περιγράφονται στο Στιγμιότυπο έρευνας 1.1, αλλά δυνητικά διέπουν επίσης άλλες μορφές έρευνας – όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση δειγματοληψίας άρθρων εφημερίδων για ανάλυση περιεχομένου. Ασφαλώς, δεν δίνουν όλες οι μορφές κοινωνικής έρευνας προτεραιότητα στα αντιπροσωπευτικά δείγματα. Στο Τρίτο Μέρος, θα συναντήσουμε αρχές δειγματοληψίας που δεν βασίζονται στην έννοια της αντιπροσωπευτικότητας αλλά στην ιδέα της επιλογής δειγμάτων βάσει της καταλληλότητάς τους για τους σκοπούς της έρευνας. Επίσης, στην έρευνα μελέτης περίπτωσης μπορεί να έχουμε μία ή δύο μονάδες ανάλυσης. Σε μια τέτοια έρευνα, στόχος είναι να κατανοήσουμε σε βάθος την περίπτωση ή τις περιπτώσεις που επιλέξαμε. Ζητήματα δειγματοληψίας εγείρονται και σε αυτό το είδος έρευνας. Πέρα από το γεγονός ότι θα πρέπει να επιλέξουμε την περίπτωση ή τις περιπτώσεις που θα μελετήσουμε σύμφωνα με κριτήρια συναφή προς την έρευνα, τα άτομα που αποτελούν μέλη του περιβάλλοντος της μελέτης περίπτωσης θα πρέπει επίσης να επιλεγούν βάσει ορισμένων κριτηρίων. Ωστόσο, το βασικό σημείο που θα πρέπει να τονίσουμε είναι ότι η δειγματοληψία είναι αναπόφευκτη στα περισσότερα είδη κοινωνικής έρευνας και συνεπώς αποτελεί σημαντικό στάδιο κάθε ερευνητικού εγχειρήματος.

Συλλογή δεδομένων

Για πολλούς, η συλλογή δεδομένων αποτελεί το καθοριστικό στοιχείο οποιουδήποτε ερευνητικού εγχειρήματος και γι' αυτό, άλλωστε, το παρόν βιβλίο της αφιερώνει περισσότερο χώρο σε σύγκριση με τα υπόλοιπα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας. Κάποιες μέθοδοι συλλογής δεδομένων, όπως η συνέντευξη και το ερωτηματολόγιο, είναι πιθανόν πιο οικείες σε πολλούς αναγνώστες. Μερικές μέθοδοι συνεπάγονται

μια δομημένη προσέγγιση της συλλογής δεδομένων – δηλαδή ο ερευνητής καθορίζει εκ των προτέρων το γενικό σχήμα του ερευνώμενου αντικειμένου και σχεδιάζει αναλόγως τα ερευνητικά του εργαλεία. Παράδειγμα τέτοιου εργαλείου αποτελεί το ερωτηματολόγιο. Ο ερευνητής καθορίζει τι χρειάζεται να μάθει προκειμένου να δώσει απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα που καθοδηγούν το εγχείρημά του και σχεδιάζει τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου κατά τρόπο τέτοιο που επιτρέπει τη συλλογή των κατάλληλων δεδομένων για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Ομοίως, η δομημένη συνέντευξη – που χρησιμοποιείται στις έρευνες επισκόπησης – περιλαμβάνει πλήθος ερωτήσεων σχεδιασμένων για τον ίδιο σκοπό. Ατυχώς, χρησιμοποιούμε παρόμοιους όρους – ερώτημα και ερώτηση – αφενός για τα ερευνητικά ερωτήματα και αφετέρου για το είδος εκείνο των ερωτήσεων που διατυπώνονται στα ερωτηματολόγια και στις συνεντεύξεις. Πρόκειται, όμως, για δύο διαφορετικά πράγματα: το ερευνητικό ερώτημα είναι έτσι φτιαγμένο ώστε να υποδηλώνει τον σκοπό της έρευνας· μια ερώτηση σε κάποιο ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος ενός συνόλου ερωτημάτων, τα οποία θα συμβάλουν στην αποσαφήνιση και απάντηση ενός ή περισσότερων ερευνητικών ερωτημάτων.

Σε αυτό το βιβλίο διακρίνονται επίσης μέθοδοι συλλογής δεδομένων που είναι μη δομημένες. Στο Τρίτο Μέρος, ειδικότερα, θα συναντήσουμε ερευνητικές μεθόδους που δίνουν έμφαση σε μια πιο ανοιχτή άποψη περί ερευνητικής διαδικασίας προκειμένου να υπάρχουν λιγότεροι περιορισμοί στα είδη των πιθανών ευρημάτων. Μέθοδοι όπως η συμμετοχική παρατήρηση και η ημιδομημένη συνέντευξη επιτρέπουν στον ερευνητή να είναι ελαστικός όσον αφορά το σχήμα των ερευνώμενων αντικειμένων, έτσι ώστε να είναι δυνατή η διαμόρφωση θεωριών και εννοιών βάσει των συλλεγόμενων δεδομένων. Αυτή είναι η επαγωγική προσέγγιση της διαμόρφωσης θεωριών και εννοιών, στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως. Η έρευνα αυτού του είδους εξακολουθεί να αποσκοπεί στην απάντηση ερευνητικών ερωτημάτων, τα ερωτήματα όμως σε αυτή την περίπτωση διατυπώνονται όχι τόσο συγκεκριμένα όσο τα αντίστοιχα στις περισσότερες δομημένες έρευνες, όπως εκείνη του Στιγμιότυπου έρευνας 1.1. Μπορούμε να συγκρίνουμε τα ερωτήματα αυτής της περίπτωσης, ως προς τη σαφήνεια της διατύπωσής τους, με εκείνα της μελέτης των Jones, Leontowitch και Higgs (2010) για πρώην ανώτερα διευθυντικά στελέχη που έχουν πλέον συνταξιοδοτηθεί:

Στόχος μας ήταν να διερευνήσουμε αφενός τις αλλαγές στον τρόπο ζωής και στους κοινωνικούς ρόλους ανώτερων διευθυντικών στελεχών που συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα και αφετέρου το πώς οι ίδιοι βιώνουν και νοηματοδοτούν αυτό το καινούργιο στάδιο στη ζωή τους. Τα ερευνητικά μας ερωτήματα ήταν: σε ποιον βαθμό οι συμμετέχοντες στην έρευνα διαμορφώνουν μια καινούργια ισορροπία δραστηριοτήτων; Συγκροτούν πλέον έναν καινούργιο εκφερόμενο λόγο στην καθημερινή τους ζωή; Δημιουργεί η συνταξιοδότηση νέες εντάσεις σε άλλους τομείς της ζωής τους (Jones κ.ά. 2010: 105);

Αυτά τα ερευνητικά ερωτήματα εν μέρει προέκυψαν από την έννοια του «οιονεί υποκειμένου» στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου οι άνθρωποι «γίνονται οι συγγραφείς των ίδιων των βιογραφιών τους – συγγραφείς που πρέπει συνέχεια να δομούν ταυτότητες και βιογραφικά αφηγήματα προκειμένου να νοηματοδοτήσουν τη ζωή τους παρά την υφιστάμενη αβεβαιότητα» (Jones κ.ά. 2010: 104). Προκειμένου να διερευνηθούν αυτά τα ερωτήματα χρησιμοποιήθηκε ημιδομημένη συνέντευξη σε ένα δείγμα 20 ατόμων. Οι συνεντεύξεις σχεδιάστηκαν κατά τρόπο τέτοιο ώστε να «ενθαρρύνουν τη συζήτηση και να επιτρέψουν στους συμμετέχοντες να εκφράσουν τη δική τους αντίληψη για τη ζωή των συνταξιούχων» (Jones κ.ά. 2010: 108). Αυτή η περίπτωση αντιπροσωπεύει, λοιπόν, μια σαφώς λιγότερο δομημένη προσέγγιση συλλογής δεδομένων, η οποία απηχεί τον ανοιχτό χαρακτήρα των αντίστοιχων ερευνητικών ερωτημάτων.

Η συλλογή δεδομένων, λοιπόν, μπορεί να συνεπάγεται διαφορετικά είδη προσέγγισης της εφαρμογής των σχετικών μεθόδων, ανάλογα με το πόσο δομημένη ή ανοιχτή είναι αυτή η εφαρμογή. Σε κάθε έρευνα, πάντως, εγείρεται το ζήτημα της ποιότητας. Πώς διεξάγει κανείς μια καλή έρευνα και πώς την αναγνωρίζει ως αναγνώστης; Η εκτίμηση της ποιότητας της έρευνας σχετίζεται μεν με όλες τις φάσεις της ερευνητικής διαδικασίας, πλην όμως η ποιότητα των διαδικασιών συλλογής δεδομένων έχει ιδιαίτερη σημασία. Η αξιολόγηση της ποιότητας έχει αναχθεί σε μείζον ζήτημα μεταξύ των κοινωνικών ερευνητών αλλά και των διαμορφωτών πολιτικής που ενδιαφέρονται για την ακαδημαϊκή έρευνα. Η σημασία της μάλιστα έχει αυξηθεί ιδιαίτερα από την πρώτη έκδοση αυτού του βιβλίου το 2001. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι γι' αυτή την ανατίμηση της αξιολόγησης της ποιότητας της έρευνας, κάποιιοι από τους οποίους θα αναφερθούν σε επόμενα κεφάλαια. Ωστόσο, εδώ αξίζει

να επισημάνουμε ότι η ανατίμηση της σημασίας της αξιολόγησης της ποιότητας προκάλεσε αντιπαραθέσεις για ζητήματα όπως η δυνατότητα εφαρμογής των ίδιων κριτηρίων ποιότητας σε κάθε μορφή έρευνας. Όπως θα δούμε κυρίως στο Κεφάλαιο 17, μερικοί μεθοδολόγοι πρεσβεύουν ξεκάθαρα τη θέση ότι εν προκειμένω απαιτείται μια προσέγγιση της εφαρμογής κριτηρίων ποιότητας που θα λαμβάνει υπόψη το είδος της εκάστοτε αξιολογούμενης έρευνας.

Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση δεδομένων αποτελεί στάδιο που περιλαμβάνει διάφορα στοιχεία. Εκ πρώτης όψεως αφορά την εφαρμογή στατιστικών τεχνικών στα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί.

Η ανάλυση ποσοτικών δεδομένων και το λογισμικό για την εφαρμογή της συζητούνται στα Κεφάλαια 15 και 16.

Ωστόσο, πέρα από το γεγονός ότι δεν επιδέχονται όλα τα δεδομένα στατιστική ανάλυση και ότι, ακόμη και όταν επιδέχονται, υιοθετούνται εντούτοις μερικές φορές εναλλακτικές προσεγγίσεις, στην ανάλυση δεδομένων υπεισέρχονται και άλλα ζητήματα. Κατ' αρχάς, θα πρέπει κάποιος πρώτα να *διαχειριστεί* τα πρωτογενή δεδομένα. Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής πρέπει να ελέγξει αν υπάρχουν προφανείς ατέλειες. Σε περιπτώσεις όπως εκείνη, για παράδειγμα, της μελέτης των Jones κ.ά. (2010) για τους πρόωρα συνταξιοδοτημένους, οι συνεντεύξεις συνήθως μαγνητοφωνούνται και έπειτα απομαγνητοφωνούνται. Ο ερευνητής εδώ θα πρέπει να επικεντρώσει την προσοχή του σε πιθανά λάθη κατά την ακρόαση, που θα μπορούσαν να επηρεάσουν το νόημα των απαντήσεων των συμμετεχόντων. Η προετοιμασία των δεδομένων για *α π ο μ α γ ν η τ ο φ ώ ν η σ η* επιτρέπει στον ερευνητή να εισαγάγει τα απομαγνητοφωνημένα δεδομένα σε κάποιο λογισμικό πρόγραμμα.

Η χρήση λογισμικού ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων συζητείται στο Κεφάλαιο 25.

Στο παράδειγμα της έρευνας των Jones κ.ά., μετά την εισαγωγή των απομαγνητοφωνημένων κειμένων σε υπολογιστή, οι ερευνητές λένε ότι προχώρησαν σε *θ ε μ α τ ι κ ή α ν ά λ υ σ η*. Αυτό σημαίνει ότι εξέτασαν τα δεδομένα προκειμένου να ανιχνεύσουν διακριτούς θεματικούς πυρήνες τόσο εντός του ίδιου αποσπάσματος όσο και μεταξύ διαφορετικών αποσπασμάτων.

των. Η κωδικοποίηση κάθε αποσπάσματος αποτελεί σημαντικό στοιχείο αυτής της θεματικής ανίχνευσης. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας ποσοτικής ανάλυσης δεδομένων, με την κωδικοποίηση επιτυγχάνεται η κατάτμηση των δεδομένων σε συστατικά μέρη και η αντιστοίχιση κάθε μέρους με συγκεκριμένη ετικέτα. Έπειτα, ο αναλυτής αναζητεί σημεία σύνδεσης μεταξύ των διαφορετικών κωδικών αλλά και αλληλουχίες κωδικοποιημένου κειμένου που επαναλαμβάνονται τόσο σε μεμονωμένες περιπτώσεις όσο και μεταξύ διαφορετικών περιπτώσεων. Υπάρχουν, λοιπόν, αρκετά στάδια σε αυτή τη διαδικασία: τα δεδομένα καθίστανται πιο προσιτά, υπό την έννοια ότι είναι ευκολότερο για τον ερευνητή να χειριστεί τα απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα απ' ό,τι να ακούει ξανά και ξανά τις ηχογραφήσεις· έπειτα, ο ερευνητής σχηματίζει μια εικόνα για τα δεδομένα εφαρμόζοντας τη διαδικασία της κωδικοποίησης στις απομαγνητοφωνήσεις· και, τέλος, ερμηνεύει τα δεδομένα – δηλαδή επιχειρεί να συνδέσει την κατανόηση των δεδομένων με τα ερευνητικά ερωτήματα που αποτέλεσαν την αφετηρία της έρευνας, καθώς και με τη συναφή βιβλιογραφία αλλά και τις θεωρητικές ιδέες που χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να αποσαφηνιστούν τα οικεία ζητήματα.

Η ανάλυση δεδομένων έχει να κάνει ουσιαστικά με τη *μείωση των δεδομένων* – δηλαδή αφορά τη μείωση του μεγάλου όγκου πληροφοριών που έχει συλλέξει ο ερευνητής ώστε να μπορεί να τις κατανοήσει. Αν δεν μειωθεί ο όγκος των δεδομένων που έχουν συλλεχθεί –π.χ. με πίνακες μέσω όρων στην περίπτωση ποσοτικών δεδομένων ή με θεματική κατηγοριοποίηση των κειμένων στην περίπτωση ποιοτικών δεδομένων–, θα είναι μάλλον αδύνατον να ερμηνευθεί το υλικό.

Θα πρέπει, επίσης, να θυμόμαστε ότι η ανάλυση δεδομένων μπορεί να αναφέρεται τόσο σε πρωτογενή όσο και σε δευτερογενή δεδομένα. Στην πρώτη περίπτωση, η ανάλυση των δεδομένων γίνεται από τους ερευνητές που είναι υπεύθυνοι για τη συλλογή τους, όπως στις μελέτες των Zimdars κ.ά. (2009) και Jones κ.ά. (2010). Στη δεύτερη περίπτωση, τα δεδομένα αναλύονται από κάποιον άλλον. Σήμερα τα πανεπιστήμια παροτρύνουν τους ερευνητές τους να αποθέτουν τα δεδομένα τους σε αρχεία, ώστε να είναι εφικτή η ανάλυσή τους από άλλους. Αν αναλογιστεί κανείς τον χρόνο και το κόστος που συνεπάγεται κατά κανόνα η κοινωνική έρευνα, η δευτερογενής ανάλυση αποτελεί μια εύλογη λύση που αυξάνει το πιθανό όφελος της έρευνας· έπειτα, ο αναλυτής σε αυτή την περίπτωση μπορεί να διερευνήσει τα ερευνητικά ερωτήματα που τον ενδιαφέρουν χωρίς να πρέπει να

εμπλακεί στη χρονοβόρα διαδικασία συλλογής πρωτογενών δεδομένων.

Η δευτερογενής ανάλυση συζητείται στα Κεφάλαια 14 και 24.

Συγγραφή

Ακόμη και η καλύτερη έρευνα θα ήταν άχρηστη αν δεν μπορούσε να γίνει γνωστή σε άλλους. Εκπονούμε έρευνα που μπορεί να καταγραφεί, επιτρέποντας έτσι σε άλλους να διαβάσουν τι κάναμε και πού καταλήξαμε. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η συγγραφή δεν θα έπρεπε να αποτελεί μέρος ενός βιβλίου για τις μεθόδους κοινωνικής έρευνας. Ωστόσο, έχουμε κάθε λόγο να τη συμπεριλάβουμε, αφού η δημοσιοποίηση είναι τόσο σημαντική για τον ερευνητή.

Το Κεφάλαιο 28 αφιερώνεται στη συγγραφή της έρευνας.

Υπάρχουν ελαφρώς διαφορετικοί τρόποι συγγραφής της κοινωνικής έρευνας, οι οποίοι ποικίλλουν κάπως αναλόγως με το στυλ της διεξαγωγής έρευνας. Για παράδειγμα, μερικές φορές παρατηρούνται διαφορές στη συγγραφή ανάμεσα στα πιο δομημένα είδη έρευνας, όπως εκείνο του Στιγμιότυπου έρευνας 1.1, και στις πιο ελεύθερες έρευνες, όπως το παράδειγμα της περίπτωσης των Jones κ.ά. (2010). Ωστόσο, η πλειονότητα των εργασιών, διατριβών και ερευνητικών άρθρων περιλαμβάνει τα εξής βασικά μέρη:

- *Εισαγωγή*. Εδώ σκιαγραφούνται το ερευνητικό πεδίο και η σημασία του. Επίσης, είναι πιθανό εδώ να διατυπωθούν και τα ερευνητικά ερωτήματα.
- *Επισκόπηση βιβλιογραφίας*. Περιλαμβάνει σύννομη και κριτική εξέταση της ήδη υφιστάμενης γνώσης σχετικά με το ερευνητικό πεδίο ενδιαφέροντος.
- *Μέθοδοι έρευνας*. Εδώ παρουσιάζονται οι μέθοδοι έρευνας που εφαρμόστηκαν (δειγματοληψία, μέθοδοι συλλογής δεδομένων, μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων) και δικαιολογείται η επιλογή τους.
- *Αποτελέσματα*. Παρουσιάζονται τα ευρήματα.
- *Συζήτηση*. Συζητούνται τα ευρήματα σε σχέση με τις συνέπειές τους για τη βιβλιογραφία και τα ερευνητικά ερωτήματα που παρουσιάστηκαν προηγουμένως.
- *Συμπέρασμα*. Τονίζεται η σημασία της έρευνας για τον αναγνώστη.

Πίνακας 1.1 Τα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας σε σχέση με τις δύο μελέτες

Στάδιο	Περιγραφή σταδίου	Παράδειγμα (Zimdars κ.ά. 2009)*	Παράδειγμα (Jones κ.ά. 2010)
Επισκόπηση βιβλιογραφίας.	Κριτική εξέταση των συναφών θεωρητικών ιδεών και της υφιστάμενης έρευνας σχετικά με το αντικείμενο ενδιαφέροντος.	Βιβλιογραφία που αφορά αφενός τη σχέση μεταξύ κοινωνικής διαστρωμάτωσης και πρόσβασης στην εκπαίδευση και αφετέρου την έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου.	Βιβλιογραφία που αφορά τη συνταξιοδότηση και την έννοια του «οιονεί υποκειμένου» στη δεύτερη νεωτερικότητα.
Έννοιες και θεωρίες	Ιδέες που καθοδηγούν την έρευνα και φωτίζουν την ερμηνεία των ευρημάτων. Τα ευρήματα αυτά συνεισφέρουν με τη σειρά τους στις ίδιες τις ιδέες.	Ακαδημαϊκές επιδόσεις, πολιτισμικό κεφάλαιο, κοινωνικό υπόβαθρο.	Πρώρη συνταξιοδότηση, οιονεί υποκείμενο, εκφερόμενος λόγος, τρόπος ζωής.
Ερευνητικά ερωτήματα	Μία ή περισσότερες ερωτήσεις που δηλώνουν με σαφήνεια τι θέλει να μάθει ο ερευνητής.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ποιες είναι οι διαφορές σε πολιτισμική συμμετοχή και γνώση μεταξύ των υποψηφίων για την Οξφόρδη, σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, την κοινωνική τάξη, το φύλο και την εθνοτική ομάδα; 2. Μπορεί να προβλεφθεί η εισαγωγή στην Οξφόρδη βάσει του πολιτισμικού κεφαλαίου; 3. Αν ναι, υπάρχει αντίστοιχη πιθανότητα πρόβλεψης όσον αφορά και τις επιδόσεις στις εξετάσεις; 4. Η σημασία του πολιτισμικού κεφαλαίου είναι σημαντικότερη για την εισαγωγή σε τμήματα κοινωνικών επιστημών και επιστημών του ανθρώπου απ' ό,τι σε τμήματα θετικών επιστημών; 5. Σε τι βαθμό διαμεσολαβείται από το πολιτισμικό κεφάλαιο η επίδραση της κοινωνικής τάξης, του μορφωτικού επιπέδου των γονέων, της φοίτησης σε ιδιωτικά σχολεία, της εθνοτικής ομάδας και του φύλου;» (Zimdars κ.ά. 2009: 653). 	«Σε ποιον βαθμό οι συμμετέχοντες στην έρευνα διαμορφώνουν μια καινούργια ισορροπία δραστηριοτήτων; Συγκροτούν πλέον έναν καινούργιο εκφερόμενο λόγο στην καθημερινή τους ζωή; Δημιουργεί η συνταξιοδότηση νέες εντάσεις σε άλλους τομείς της ζωής τους;» (Jones κ.ά. 2010: 105).
Δειγματοληψία μονάδων ανάλυσης	Η επιλογή των συναφών προς την έρευνα μονάδων ανάλυσης (σε αυτή την περίπτωση ανθρώπων).	«Αντιπροσωπευτικό δείγμα 1.700 υποψηφίων με τα απαιτούμενα προσόντα, σύμφωνα με το εκπαιδευτικό σύστημα του ΗΒ, οι οποίοι έκαναν αίτηση στην Οξφόρδη το 2002» (Zimdars κ.ά. 2009: 653).	Δείγμα 20 πρώωρα συνταξιοδοτηθέντων, το οποίο αντλήθηκε από βάσεις δεδομένων οργανισμών που ασχολούνται με συνταξιούχους.
Συλλογή δεδομένων	Συλλογή δεδομένων από το δείγμα προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα.	Έρευνα επισκόπησης με ερωτηματολόγια. Δεδομένα σχετικά με τον βαθμό επιτυχίας του κάθε υποψηφίου. Επίσης, συνεντεύξεις με τους εκλεκτορες και παρατήρηση συνεδριάσεων του εκλεκτορικού σώματος.	Ημιδομημένες συνεντεύξεις.
Ανάλυση δεδομένων	Η διαχείριση, ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων.	Στατιστική ανάλυση των δεδομένων των ερωτηματολογίων. Θεματική ανάλυση των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων.	Θεματική ανάλυση των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων.
Συγγραφή	Δημοσιοποίηση της έρευνας και των ευρημάτων.	Η έρευνα δημοσιεύθηκε υπό μορφή διδακτορικής διατριβής και άρθρων, συμπεριλαμβανομένου του άρθρου των Zimdars κ.ά. (2009). Οι κύριες ενότητες του άρθρου των Zimdars κ.ά. (2009) είναι: <ul style="list-style-type: none"> • Εννοιολογικές διακρίσεις • Ερευνητικά ερωτήματα • Δεδομένα και μέθοδοι • Συζήτηση • Παράρτημα. 	Η έρευνα δημοσιεύθηκε υπό τη μορφή του άρθρου των Jones κ.ά. (2010). Βασικές ενότητες: <ul style="list-style-type: none"> • Εισαγωγή • Πλαίσιο • Μέθοδοι • Ευρήματα • Συζήτηση • Συμπέρασμα.

* Βλ. Zimdars (2007) για περισσότερες πληροφορίες

Τα στοιχεία αυτά δεν συνιστούν μια εξαντλητική λίστα, διότι οι συγγραφικές συμβάσεις ποικίλλουν με διάφορους τρόπους, όμως τα συγκεκριμένα στοιχεία αποτελούν πάγια μέρη του τελικού κειμένου. Ο Πίνακας 1.1 συνοψίζει τα επτά στοιχεία της ερευνητικής διαδικασίας που εξετάστηκαν σε αυτή την ενότητα και το Σχήμα 1.1 δείχνει σε ποιο σημείο του βι-

βλίου μπορείτε να βρείτε πληροφορίες για κάθε στάδιο. Το συγκεκριμένο σχήμα θα αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμο στους αναγνώστες που εκπονούν τη δική τους έρευνα, καθώς προσφέρει έναν οδηγό χρήσης αυτού του βιβλίου από την άποψη των κύριων σταδίων της διεξαγωγής της έρευνας.

Σχήμα 1.1 Τα επτά στοιχεία της ερευνητικής διαδικασίας και πού να τα βρείτε σε αυτό το βιβλίο

Επισκόπηση βιβλιογραφίας	→	Κυρίως στο Κεφάλαιο 5. Η διαδικασία συγγραφής βιβλιογραφικής επισκόπησης εμφανίζεται και στο Κεφάλαιο 18
Έννοιες και θεωρίες	→	Ο ρόλος των εννοιών και των θεωριών συζητείται στο Κεφάλαιο 2 μαζί με τη διάκριση μεταξύ παραγωγικής και επαγωγικής θεωρίας. Οι έννοιες συζητούνται περαιτέρω στα Κεφάλαια 7 και 17.
Ερευνητικά ερωτήματα	→	Κυρίως στο Κεφάλαιο 4· ο ρόλος και η σημασία των ερευνητικών ερωτημάτων αποτελεί θέμα που συζητείται σε διάφορα σημεία, όπως στο Κεφάλαιο 17. Το σημαντικό ζήτημα της ανάγκης αιτιολόγησης των ερευνητικών ερωτημάτων συζητείται στο Κεφάλαιο 28.
Δειγματοληψία μονάδων	→	Οι αρχές δειγματοληψίας στην ποσοτική και στην ποιοτική έρευνα συζητούνται στα Κεφάλαια 8 και 18, αντιστοίχως. Τα ζητήματα δειγματοληψίας καλύπτονται σε συνάρτηση με συγκεκριμένες ερευνητικές μεθόδους όπως η ανάλυση περιεχομένου στο Κεφάλαιο 13.
Συλλογή δεδομένων	→	Υπάρχουν δύο κύρια στοιχεία. Πρώτον, υπάρχει η επιλογή ερευνητικού σχεδίου, που καλύπτεται στο Κεφάλαιο 3. Δεύτερον, υπάρχει η επιλογή μίας ή περισσότερων ερευνητικών μεθόδων. Οι ποσοτικές μέθοδοι έρευνας καλύπτονται στα Κεφάλαια 9–14 και οι ποιοτικές μέθοδοι στα Κεφάλαια 19–23· η έρευνα μεικτών μεθόδων καλύπτεται στο Κεφάλαιο 27.
Ανάλυση δεδομένων	→	Η ανάλυση ποσοτικών δεδομένων καλύπτεται στο Κεφάλαιο 15 και η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στο Κεφάλαιο 24. Η χρήση λογισμικού για την ανάλυση δεδομένων καλύπτεται στα Κεφάλαια 16 και 25.
Συγγραφή	→	Κυρίως στο Κεφάλαιο 28.

Τα σκαμπανεβάσματα της κοινωνικής έρευνας

Η κοινωνική έρευνα είναι συχνά πολύ λιγότερο απρόσκοπτη απ' ό,τι αφήνει να εννοηθεί η περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας που διαβάσατε σε αυτό το βιβλίο. Στόχος του συγκεκριμένου βιβλίου είναι να δώσει μιαν επισκόπηση της ερευνητικής διαδικασίας και να δείξει επίσης πώς θα πρέπει να διεξάγεται η έρευνα. Στην πραγματικότητα, πάντως, στην έρευνα παρατηρούνται συχνά αποτυχημένες απόπειρες εκκίνησης, αδιέξοδα, λάθη και επιβεβλημένες αλλαγές στα αρχικά ερευνητικά σχέδια. Ωστόσο, σε ένα βι-

βλίο όπως αυτό είναι αδύνατον να καλυφθούν όλα αυτά τα ενδεχόμενα, κυρίως διότι πολλά από αυτά είναι φαινόμενα που εμφανίζονται μόνο μία φορά και συνεπώς είναι αδύνατον να προβλεφθούν. Από εκμυστηρεύσεις που έχουν γραφτεί (π.χ. P. Hammond 1964, Bell και Newby 1977, Bryman 1988b, Townsend και Burgess 2009a, Streiner και Sidani 2010), γνωρίζουμε ότι η έρευνα μπορεί να έχει σκαμπανεβάσματα. Αν όμως αληθεύει αυτό, πώς γίνεται και δεν το αντιλαμβάνομαστε όταν διαβάζουμε σχετικές αναφορές σε

βιβλία και ακαδημαϊκά άρθρα; Ασφαλώς, η έρευνα συχνά τελείται σχετικά απρόσκοπτα και, παρά τα όποια εμπόδια, προχωρά εντέλει σύμφωνα με το αρχικό σχέδιο. Ωστόσο, συμβαίνει μερικές φορές οι διάφορες αναφορές να δίνουν κάπως εξωραϊσμένες περιγραφές της πορείας διεξαγωγής της, αφήνοντας κατά μέρος τα δύσκολα προβλήματα που αντιμετώπισε ο ερευνητής. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι κοινωνικοί ερευνητές μάς εξαπατούν, αλλά ότι στις περιγραφές των μεθόδων και των ευρημάτων της έρευνας παρατηρείται η τάση να τονίζονται περισσότερο συγκεκριμένες πτυχές της ερευνητικής διαδικασίας. Τονίζεται κυρίως ο τρόπος με τον οποίο ο ερευνητής οδηγήθηκε στα ευρήματά του, ενώ παρατηρείται επίσης η τάση να περιγράφεται η διαδικασία που ακολούθησε ο ερευνητής με την καθιερωμένη ορολογία της μεθοδολογίας των κοινωνικών επιστημών που παρουσιάζεται σε αυτό το βιβλίο. Οι ερευνητικές αναφορές κατά κανόνα περιλαμβάνουν τα στοιχεία που συζητήθηκαν στην προηγούμενη ενότητα – επισκοπείται η βιβλιογραφία, συζητούνται οι βασικές έννοιες και θεωρίες, διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα, εξηγούνται και αιτιολογούνται οι διαδικασίες δειγματοληψίας και οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων, παρουσιάζονται και συζητούνται τα ευρήματα, και τέλος εξάγονται συμπεράσματα. Οι «περιπέτειες» της έρευνας συνήθως δεν αναφέρονται. Αυτή η τάση δεν χαρακτηρίζει μόνο την κοινωνική έρευνα: στο Κεφάλαιο 22 εξετάζεται μια μελέτη σχετικά με τον τρόπο, με τον οποίο οι θετικοί επιστήμονες παρουσιάζουν και συζητούν την εργασία τους, η οποία δείχνει ότι και εδώ ορισμένες πτυχές της διαδικασίας που οδηγεί στα «ευρήματα» συνήθως παραλείπονται από τις γραπτές περιγραφές (Gilbert και Mulkay 1984).

Πάντως, ανεξάρτητα από τους διάφορους τρόπους με τους οποίους η έρευνα μπορεί να εκτραπεί από την πορεία της, το βιβλίο αυτό μπορεί να ασχοληθεί μόνο με γενικά ζητήματα. Δεν μπορεί να καλύψει κάθε ενδεχόμενο, έτσι είναι πολύ πιθανό όταν διεξάγετε έρευνα να διαπιστώσετε ότι τα συγκεκριμένα ζητήματα δεν καλύπτουν απόλυτα τις συνθήκες τις

οποίες συναντήσατε. Είναι σημαντικό να το θυμάστε αυτό και να μην εκλαμβάνεται κάθε ελαφρά απόκλιση από τις συμβουλές αυτού του βιβλίου ως πρόβλημα που αφορά τις ικανότητες και τις γνώσεις σας. Αν αναλογιστεί κανείς μάλιστα τα παντός είδους πιθανά εμπόδια στα ερευνητικά σχέδια των κοινωνικών ερευνητών, θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι ένα βιβλίο για τις ερευνητικές μεθόδους, το οποίο περιγράφει πώς (θα πρέπει να) διεξάγεται η έρευνα, δεν έχει και πολύ μεγάλη αξία. Περιττεύει να πω ότι εγώ δεν θα προσυπέγραφα μια τέτοια άποψη. Πριν από πολλά χρόνια, είχα ασχοληθεί σε διάφορες μελέτες μου με τις οικονομικές επιχειρήσεις. Κοινός τόπος στα ευρήματα των μελετών ήταν οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους ένα έργο μπορούσε να βγει εκτός πορείας: απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες, αιφνίδια έλλειψη βασικών υλικών, ασθένειες, ατυχήματα, προβλήματα με υπεργολάβους οι οποίοι μέχρι πρότινος ήταν αξιόπιστοι, πελάτες που άλλαζαν γνώμη ή δεν ήταν διαθέσιμοι σε κρίσιμες στιγμές, ξαφνικές αλλαγές στους κανονισμούς υγιεινής και ασφάλειας, χαμηλή ποιότητα υλικών, χαμηλή ποιότητα εργασίας, εκσκαφές που έφεραν στο φως απρόβλεπτα προβλήματα – οποιοσδήποτε από αυτούς τους παράγοντες μπορούσε να δημιουργήσει σοβαρά εμπόδια ακόμη και στο πιο καλοσχεδιασμένο έργο. Κανένας, όμως, δεν είπε ποτέ ότι οι αρχές στις οποίες στηρίζονται οι οικοδομικές εργασίες και οι οικοδομικές επιχειρήσεις θα πρέπει να εγκαταλειφθούν. Χωρίς αυτές τις αρχές οι εργολάβοι θα είχαν ακόμη περισσότερα προβλήματα. Το ίδιο ισχύει περίπου και με τα ερευνητικά εγχειρήματα. Όπως γράφουν οι Townsend και Burgess (2009b) στην εισαγωγή τους στη συλλογή «ιστοριών έρευνας που ποτέ δεν θα διαβάσετε στα εγχειρίδια», δύο από τους κοινούς τρόπους των περιγραφών που συνέλεξαν ήταν αφενός η ανάγκη για ευελιξία και αφετέρου η ανάγκη για επιμονή. Ωστόσο, χρειάζεται ταυτοχρόνως και γνώση των μεθοδολογικών αρχών και των σχετικών αντιπαραθέσεων και αντιγνώμιών, με τις οποίες θα ασχοληθούμε στα επόμενα 27 κεφάλαια. Αυτές οι αρχές αποτελούν τον χάρτη μας για το ταξίδι που ακολουθεί.

Βασικά σημεία

- Η κοινωνική έρευνα και οι μέθοδοί της εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλέγμα παραγόντων. Δεν εφαρμόζονται στο κενό.
- Η πρακτική της κοινωνικής έρευνας περιλαμβάνει στοιχεία κοινά σε όλες ή τουλάχιστον στις περισσότερες μορφές κοινωνικής έρευνας. Στα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται: η επισκόπηση βιβλιογραφίας, οι έννοιες και οι θεωρίες, τα ερευνητικά ερωτήματα, η δειγματοληψία μονάδων ανάλυσης, η συλλογή δεδομένων, η ανάλυση δεδομένων και η συγγραφή του τελικού κειμένων των ευρημάτων της έρευνας.
- Εκείνο που διακρίνει την ακαδημαϊκή κοινωνική έρευνα από άλλα είδη κοινωνικής έρευνας είναι η προσοχή που δίνεται σε αυτά τα στάδια.
- Παρότι μπορούμε να διατυπώσουμε γενικές αρχές για τη διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι τα πράγματα δεν έρχονται πάντοτε όπως τα έχουμε σχεδιάσει.

Ερωτήσεις για επανάληψη

Τι σημαίνει κοινωνική έρευνα;

- Τι είναι εκείνο που διακρίνει την ακαδημαϊκή κοινωνική έρευνα;

Γιατί κάνουμε κοινωνική έρευνα;

- Αν επρόκειτο τώρα ή στο προσεχές μέλλον να ξεκινήσετε ένα ερευνητικό εγχείρημα, πού θα εστιάζατε και γιατί;

Το πλαίσιο των μεθόδων κοινωνικής έρευνας

- Ποιοι είναι οι βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική έρευνα και την εφαρμογή των μεθόδων που παρουσιάστηκαν σε αυτό το κεφάλαιο; Μπορείτε να σκεφτείτε κάποιους οι οποίοι δεν αναφέρθηκαν;

Στοιχεία της διαδικασίας κοινωνικής έρευνας

- Γιατί είναι σημαντική η επισκόπηση βιβλιογραφίας για τη διεξαγωγή έρευνας;
- Τι ρόλο παίζουν οι έννοιες και οι θεωρίες στη διαδικασία της κοινωνικής έρευνας;
- Γιατί παροτρύνονται οι ερευνητές να διατυπώνουν με σαφήνεια τα ερευνητικά ερωτήματά τους; Τι είδη ερευνητικών ερωτημάτων υπάρχουν;
- Γιατί χρειάζεται οι ερευνητές να λαμβάνουν δείγματα; Γιατί είναι σημαντικό να περιγράφουν τις αρχές που διέπουν τις δειγματοληπτικές επιλογές τους;
- Περιγράψτε έναν ή δύο παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν έναν ερευνητή στην επιλογή οργάνου συλλογής δεδομένων.
- Ποιες είναι οι βασικές διαφορές μεταξύ των δεδομένων που αναλύονται στις μελέτες των Zimdars κ.ά. (2009) και Jones κ.ά. (2010);
- Πώς θα συντάσσατε την αναφορά καταγραφής των ευρημάτων μιας δικής σας έρευνας;

Τα скаμπανεβάσματα της κοινωνικής έρευνας

- Αν η έρευνα δεν προχωρά πάντοτε όπως τη σχεδιάζουμε, γιατί να ασχολούμαστε με μεθοδολογικές αρχές;